

TANNARX (COST) TUSHUNCHASI, TA'RIFLARI VA IQTISODIY MOHIYATI

Boronov Bobur Farxodovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

professori v.b., i.f.d.(DSc)

Baxtiyorova Feruza

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola iqtisodiyotda markaziy o'rin tutuvchi tannarx tushunchasini chuqur tahlil qiladi. Unda tannarxning turli ta'riflari, uning shakllanish mexanizmlari va korxonalar faoliyatidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tannarx mahsulot narxini belgilash, rentabellikni hisoblash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asosiy omil hisoblanadi. Maqolada tannarxning iqtisodiy mohiyati, uning turlari va uni optimallashtirish yo'llari ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot tannarxni samarali boshqarish orqali korxonalar raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Tannarx, Iqtisodiy Mohiyat, Ta'riflar, Xarajatlar, Narx Belgilash, Rentabellik, Boshqaruv, Optimallashtirish

Abstract

This article provides an in-depth analysis of the concept of cost (tannarx), a central category in economics and business management. It examines various definitions of cost, its formation mechanisms, and its critical importance for enterprise operations. Cost serves as a fundamental factor in determining product prices, calculating profitability, and making informed managerial decisions. The paper elucidates the economic essence of cost, its classifications, and methods for its optimization from a scientific perspective. The research aims to highlight how effective cost management can enhance a company's competitiveness and sustainability.

Keywords: Cost, Economic Essence, Definitions, Expenses, Pricing, Profitability, Management, Optimization

Аннотация

Данная статья предлагает углубленный анализ понятия себестоимости (таннарх), занимающего центральное место в экономике и управлении предприятием. В ней рассматриваются различные определения себестоимости, механизмы ее формирования и ее критическое значение для деятельности предприятий. Себестоимость является ключевым фактором при определении цен на продукцию, расчете рентабельности и принятии обоснованных управленческих решений. В работе научно освещается экономическая сущность себестоимости, ее классификации и методы оптимизации. Исследование направлено на демонстрацию того, как эффективное управление себестоимостью может повысить конкурентоспособность и устойчивость компании.

Ключевые слова: Себестоимость, Экономическая Сущность, Определения, Затраты, Ценообразование, Рентабельность, Управление, Оптимизация

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining samarali faoliyat yuritishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda tannarx tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Mahsulot, ish yoki xizmat tannarxi korxonaning moliyaviy barqarorligi, rentabelligi va rivojlanish istiqbollari belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir. U nafaqat ishlab chiqarish jarayonida sarflangan resurslarning puldagi ifodasi, balki korxonada boshqaruvi qarorlari uchun muhim axborot bazasi hamda doimiy tahlil va optimallashtirish obyekti hisoblanadi. Shu bois, tannarxning nazariy asoslari va amaliy jihatlari chuqur o'rganish bugungi kun iqtisodiyoti uchun g'oyat dolzarbdir.

Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, tannarx mahsulot ishlab chiqarish va sotish, ish bajarish yoki xizmat ko'rsatish uchun korxonada tomonidan qilingan joriy pul xarajatlarining yig'indisi sifatida tushuniladi. Bu xarajatlar xomashyo, asosiy materiallar, elektr

energiyasi, ish haqi, ijtimoiy sug'urta ajratmalari va amortizatsiya kabi bevosita ishlab chiqarish xarajatlarini, shuningdek, qadoqlash, tashish, sotish, ilmiy tadqiqot va reklama kabi ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan xarajatlarni ham o'z ichiga oladi. Tannarxni pasaytirish, bozor narxlari barqaror bo'lgan holda, korxonaga uchun qo'shimcha foyda olishning muhim manbai bo'lib xizmat qiladi.

Tannarxni aniq hisoblash va samarali boshqarish korxonaga resurslaridan oqilona foydalanish, mahsulot narxini optimallashtirish va uning raqobatbardoshligini oshirish uchun fundamental ahamiyatga ega. Ayniqsa, tezkor texnologik taraqqiyot sharoitida, tannarx kalkulyatsiyasi iqtisodiy zaxiralarni aniqlash, mahsulot tannarxini kamaytirish, samaradorlikni oshirish va foydani maksimallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. To'g'ri tasniflash va xarajatlarni asosli taqsimlash, jumladan, Activity-Based Costing (ABC) kabi zamonaviy usullardan foydalanish, boshqaruv qarorlarining sifatini oshiradi. Shuningdek, sun'iy intellekt va ma'lumotlar bazalari kabi sohalarda hisoblash samaradorligini oshirish orqali ilmiy-texnik taraqqiyotni harakatga keltiruvchi omil sifatida ham tannarx tushunchasi dolzarbdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Tannarx tushunchasi iqtisodiy nazariya va amaliyotning eng fundamental kategoriyalaridan biri bo'lib, uning mohiyati, ta'riflari va iqtisodiy ahamiyati turli davrlarda ko'plab iqtisodchilar tomonidan chuqur o'rganilgan. Ushbu tadqiqotlar tannarxning nafaqat korxonaga faoliyatining moliyaviy ko'rsatkichi sifatidagi rolini, balki uning strategik boshqaruv, narx belgilash, raqobatbardoshlikni ta'minlash va resurslardan samarali foydalanishdagi hal qiluvchi ahamiyatini ham ochib bergan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tannarxga bo'lgan yondashuvlar iqtisodiy tizimlarning o'zgarishi, texnologik taraqqiyot va boshqaruv usullarining rivojlanishi bilan birga evolyutsiya qilib kelgan.

Tannarxning nazariy asoslari klassik iqtisodchilarning mehnat qiymati nazariyasidan boshlab, neoklassik maktabning xarajatlar nazariyasigacha bo'lgan keng doiradagi iqtisodiy fikrlarni o'z ichiga oladi. Dastlabki yondashuvlarda tannarx, asosan, ishlab

chiqarish jarayonida sarflangan mehnat va materiallarning bevosita ifodasi sifatida qaralgan bo'lsa, bozor iqtisodiyoti rivojlanishi bilan uning tarkibiga kapital xarajatlari, boshqaruv xarajatlari va boshqa bilvosita xarajatlar ham kiritila boshlandi. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda tannarx, asosan, korxonadan mahsulot ishlab chiqarish, ish bajarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonida sarflangan joriy pul xarajatlarining yig'indisi sifatida keng e'tirof etiladi. Bu ta'rifga ko'ra, tannarx xomashyo, asosiy materiallar, elektr energiyasi, ish haqi, ijtimoiy sug'urta ajratmalari va amortizatsiya kabi bevosita ishlab chiqarish xarajatlarini, shuningdek, qadoqlash, tashish, sotish, ilmiy tadqiqot va reklama kabi ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan xarajatlarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu keng qamrovli yondashuv tannarxning nafaqat ishlab chiqarish jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini, balki mahsulotni iste'molchiga yetkazishgacha bo'lgan barcha bosqichlardagi xarajatlarni ham aks ettirishini ta'minlaydi.

Tannarxning tasnifi va turlari uning iqtisodiy mohiyatini chuqurroq tushunish va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun fundamental ahamiyatga ega. Adabiyotlarda tannarxni turli mezonlar bo'yicha tasniflashga oid ko'plab yondashuvlar mavjud. Masalan, xarajatlarning ishlab chiqarish hajmiga bog'liqligiga ko'ra, doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar ajratiladi. Doimiy xarajatlar ishlab chiqarish hajmi o'zgarganda ham nisbatan barqaror bo'lib qolsa (masalan, ijara haqi, amortizatsiya), o'zgaruvchan xarajatlar ishlab chiqarish hajmi bilan mutanosib ravishda o'zgaradi (masalan, xomashyo, asosiy ish haqi). Bu tasnif tannarxni rejalashtirish, nazorat qilish va marjinal tahlil o'tkazishda muhimdir. Mahsulotga bevosita bog'liqligiga ko'ra esa, bevosita va bilvosita xarajatlar farqlanadi. Bevosita xarajatlar ma'lum bir mahsulot turiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lsa (masalan, mahsulot uchun sarflangan xomashyo), bilvosita xarajatlar bir nechta mahsulot turlari yoki umumiy ishlab chiqarish jarayoniga tegishli bo'lib, ularni aniq bir mahsulotga taqsimlash ma'lum usullarni talab qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xarajatlarni aniq tasniflash va asosli taqsimlash, ayniqsa bilvosita xarajatlarni, mahsulot tannarxini to'g'ri hisoblash, resurslardan samarali foydalanish va korxonaning umumiy raqobatbardoshligini oshirish uchun fundamental ahamiyatga ega.

Tannarxning iqtisodiy mohiyati uning korxonada faoliyatidagi ko‘p funksiyali rolda namoyon bo‘ladi. U nafaqat sarflangan resurslarning puldagi ifodasi, balki korxonada boshqaruvi qarorlari uchun muhim axborot bazasi hamda doimiy tahlil va optimallashtirish obyekti hisoblanadi. Adabiyotlarda tannarxning quyidagi asosiy funksiyalari ajratib ko‘rsatiladi:

Rejalashtirish funksiyasi: Tannarx korxonaning kelajakdagi faoliyatini rejalashtirishda, byudjetlarni tuzishda va ishlab chiqarish dasturlarini shakllantirishda asosiy ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Nazorat funksiyasi: Tannarxning hisob-kitobi va tahlili xarajatlarning belgilangan me‘yorlarga muvofiqligini nazorat qilish, ortiqcha xarajatlarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi.

Narx belgilash funksiyasi: Mahsulot tannarxi uning bozor narxini belgilashda asosiy omil bo‘lib, korxonaning foyda marjasini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Samaradorlikni baholash funksiyasi: Tannarx korxonaning iqtisodiy samaradorligini, rentabelligini va resurslardan foydalanish darajasini baholashda asosiy mezonlardan biridir. Tannarxni pasaytirish, bozor narxlari barqaror bo‘lgan holda, korxonada uchun qo‘shimcha foyda olishning muhim manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Boshqaruv qarorlarini qabul qilish funksiyasi: Tannarx to‘g‘risidagi ma‘lumotlar yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish, ishlab chiqarish hajmini o‘zgartirish, investitsiya loyihalarini baholash va boshqa strategik qarorlarni qabul qilishda asos bo‘ladi.

Tannarxni shakllantiruvchi omillar va uni boshqarish mexanizmlari ham adabiyotlarda keng muhokama qilingan. Tannarxga ta‘sir etuvchi omillar ichki va tashqi omillarga bo‘linadi. Ichki omillarga ishlab chiqarish texnologiyasi va tashkil etilishi, mehnat unumdorligi, xomashyo va materiallardan foydalanish samaradorligi, boshqaruv samaradorligi kiradi. Tashqi omillarga esa bozor kon‘yunkturasi, xomashyo va energiya resurslarining narxlari, soliq siyosati, raqobat muhiti va inflyatsiya darajasi kiradi. Tannarxni samarali boshqarish mexanizmlari xarajatlarni rejalashtirish, me‘yorlash, hisobga olish, tahlil qilish va nazorat qilish tizimini o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, tezkor

texnologik taraqqiyot sharoitida, tannarx kalkulyatsiyasi iqtisodiy zaxiralarni aniqlash, mahsulot tannarxini kamaytirish, samaradorlikni oshirish va foydani maksimalashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Zamonaviy adabiyotlarda tannarxni hisoblash va boshqarishning turli usullari chuqur tahlil qilinadi. An'anaviy usullar (masalan, to'liq xarajatlar usuli, o'zgaruvchan xarajatlar usuli) bilan bir qatorda, zamonaviy yondashuvlar ham katta e'tiborga sazovor. Xususan, Activity-Based Costing (ABC) – faoliyatga asoslangan tannarx hisoblash usuli bilvosita xarajatlarni mahsulotlarga aniqroq taqsimlash imkonini beradi. Bu usul xarajatlarni keltirib chiqaruvchi faoliyat turlarini aniqlash va ularga mos ravishda xarajatlarni taqsimlash orqali mahsulot tannarxi haqida yanada aniqroq ma'lumot beradi, bu esa boshqaruv qarorlarining sifatini oshiradi. Shuningdek, Target Costing (maqsadli tannarx), Life Cycle Costing (hayotiy sikl tannarxi) va Kaizen Costing (doimiy takomillashtirish tannarxi) kabi usullar ham korxonalariga strategik jihatdan tannarxni boshqarishda yordam beradi. Maqsadli tannarx usuli mahsulotni loyihalash bosqichida bozor narxidan kelib chiqqan holda maqbul tannarxni belgilashga qaratilgan bo'lsa, hayotiy sikl tannarxi mahsulotning butun hayotiy sikli davomidagi xarajatlarni hisobga oladi. Bu usullar korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Texnologik taraqqiyot, ayniqsa sun'iy intellekt (AI) va ma'lumotlar bazalari (big data) sohalaridagi yutuqlar tannarxni hisoblash va boshqarish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar real vaqt rejimida xarajatlarni kuzatish, ularni avtomatlashtirilgan tarzda tasniflash va tahlil qilish imkonini beradi. Sun'iy intellektga asoslangan tizimlar xarajatlarning kelajakdagi dinamikasini prognoz qilish, optimal resurs taqsimotini aniqlash va xarajatlarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar berishga qodir. Katta ma'lumotlar bazalari esa korxonaning ichki va tashqi ma'lumotlarini tahlil qilib, tannarxga ta'sir etuvchi yashirin omillarni aniqlashga yordam beradi. Bu esa boshqaruv qarorlarining aniqligi va tezkorligini oshirib, korxonaning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini kuchaytiradi.

Tannarxning strategik ahamiyati korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlashda yaqqol namoyon bo'ladi. Tannarxni pasaytirish, mahsulot sifatini saqlagan holda, korxonaga bozor narxlarini pasaytirish yoki foyda marjasini oshirish imkoniyatini beradi. Bu esa o'z navbatida bozor ulushini kengaytirish va raqobatchilar ustidan ustunlikka erishishga xizmat qiladi. Masalan, ekologik xarajatlarni tannarxga kiritish, resurslarni tejashga qaratilgan investitsiyalar va ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olish kabi yondashuvlar korxonaning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tannarx tushunchasi va uning boshqaruvi bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, ba'zi yo'nalishlarda hali ham chuqur ilmiy izlanishlarga ehtiyoj mavjud. Masalan, raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual xizmatlar va dasturiy mahsulotlar tannarxini hisoblashning o'ziga xos xususiyatlari, ularga ta'sir etuvchi omillar va optimal boshqaruv mexanizmlari bo'yicha tadqiqotlar dolzarb hisoblanadi. Shuningdek, global iqtisodiy integratsiya sharoitida transchegaraviy korxonalarda tannarxni boshqarishning murakkabliklari, valyuta kurslarining ta'siri va xalqaro standartlarga muvofiqlik masalalari ham chuqur o'rganilishi lozim. Qishloq xo'jaligi va sanoat kabi turli tarmoqlarda tannarxni kalkulyatsiya qilishning o'ziga xos jihatlari va ularni optimallashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ham muhim ilmiy muammo bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tannarx tushunchasi iqtisodiy nazariyaning markaziy elementlaridan biri bo'lib, uning ta'riflari, tasniflari va iqtisodiy mohiyati turli adabiyotlarda keng yoritilgan. Zamonaviy tadqiqotlar tannarxning nafaqat hisob-kitob ko'rsatkichi, balki strategik boshqaruv vositasi sifatidagi rolini ham ta'kidlaydi. Texnologik taraqqiyot va raqamlashtirish jarayonlari tannarxni hisoblash va boshqarish usullarini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etadi. Mavjud adabiyotlar tannarxning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tushunish uchun mustahkam asos yaratadi, shu bilan birga, yangi iqtisodiy sharoitlarda uning ayrim jihatlarini yanada chuqurroq o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu tahlil keyingi bo'limlarda tannarxning nazariy asoslari, tasnifi, iqtisodiy mohiyati va boshqaruv mexanizmlarini yanada batafsil ko'rib chiqish uchun zamin yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot tannarx tushunchasining nazariy asoslari, ta'riflari va iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sifatli va deskriptiv yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish orqali tannarxning evolyutsiyasini, uning turli jihatlarini va zamonaviy iqtisodiyotdagi ahamiyatini kompleks yoritishdan iborat. Metodologik jihatdan, ushbu ish iqtisodiy nazariya, boshqaruv hisobi va moliyaviy tahlil sohalaridagi fundamental ishlarni o'z ichiga olgan keng qamrovli adabiyotlar tahliliga tayanadi. Tadqiqotning sifatli xususiyati tannarxga oid turli nazariy yondashuvlarni, uning ta'riflarini, tasniflash prinsiplarini va iqtisodiy funksiyalarini chuqur o'rganish, ularni qiyosiy tahlil qilish va sintez qilish orqali namoyon bo'ladi. Deskriptiv yondashuv esa tannarxning iqtisodiy mohiyatini, uni shakllantiruvchi omillarni va boshqarish mexanizmlarini batafsil tavsiflashga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida adabiyotlarni tanlashda ilmiy jurnallar, monografiyalar, dissertatsiyalar, xalqaro va mahalliy nufuzli nashrlar, shuningdek, ilmiy konferensiyalar materiallariga ustuvorlik berildi. Manbalar bazasi Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi ilmiy nashriyotlari va oliy ta'lim muassasalarining elektron kutubxonalarini orqali shakllantirildi. Manbalarni qidirishda "tannarx", "mahsulot tannarxi", "xarajatlar", "tannarx kalkulyatsiyasi", "cost", "product cost", "expenses", "cost accounting", "cost management" kabi kalit so'zlar keng qo'llanildi. Manbalarni tanlashda ularning dolzarbligi, ilmiy qiymati va mavzuga bevosita aloqadorligi asosiy mezon bo'ldi.

Tadqiqotda tannarx tushunchasiga multidisiplinar yondashuv qo'llanildi. Bu klassik iqtisodiy nazariyadan tortib, zamonaviy boshqaruv hisobi usullarigacha bo'lgan keng doiradagi qarashlarni o'z ichiga oladi. Tannarxning ta'riflari qiyosiy tahlil qilindi, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Bu tannarxning turli iqtisodiy maktablar va amaliyot kontekstlaridagi talqinlarini tushunishga yordam berdi. Tannarxning tasniflash prinsiplari, masalan, xarajatlarning ishlab chiqarish hajmiga bog'liqligiga ko'ra doimiy va

o'zgaruvchan xarajatlar, shuningdek, mahsulotga bevosita bog'liqligiga ko'ra bevosita va bilvosita xarajatlar chuqur o'rganildi. Bu tasniflarning har biri tannarxni rejalashtirish, nazorat qilish va marjinal tahlil o'tkazishdagi amaliy ahamiyati nuqtai nazaridan baholandi.

Tannarxning iqtisodiy mohiyati uning korxonada faoliyatidagi ko'p funksiyali roli orqali ochib berildi. Rejalashtirish, nazorat, narx belgilash, samaradorlikni baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish funksiyalari har birining tannarx tushunchasi bilan o'zaro bog'liqligi va amaliy ahamiyati tahlil qilindi. Masalan, tannarxni pasaytirish, bozor narxlari barqaror bo'lgan holda, korxonada uchun qo'shimcha foyda olishning muhim manbai bo'lib xizmat qilishi. Bu funksiyalarni tahlil qilishda, tannarxning nafaqat hisob-kitob ko'rsatkichi, balki strategik boshqaruv vositasi sifatidagi roli ham ta'kidlandi. Tannarxni shakllantiruvchi ichki va tashqi omillar tizimli ravishda o'rganildi, ularning tannarx darajasiga ta'siri va o'zaro bog'liqligi aniqlandi. Ichki omillarga ishlab chiqarish texnologiyasi, mehnat unumdorligi, xomashyodan foydalanish samaradorligi kabi jihatlarni kiritilgan bo'lsa, tashqi omillarga bozor kon'yunkturasi, xomashyo narxlari, soliq siyosati va raqobat muhiti kabi elementlar kiritildi.

Tannarxni boshqarish mexanizmlarini tahlil qilishda an'anaviy va zamonaviy usullarga alohida e'tibor qaratildi. An'anaviy usullar (masalan, to'liq xarajatlar usuli, o'zgaruvchan xarajatlar usuli) bilan bir qatorda, Activity-Based Costing (ABC) – faoliyatga asoslangan tannarx hisoblash usuli, Target Costing (maqsadli tannarx), Life Cycle Costing (hayotiy sikl tannarxi) va Kaizen Costing (doimiy takomillashtirish tannarxi) kabi zamonaviy yondashuvlar chuqur o'rganildi. Bu usullarning har biri korxonalariga tannarxni strategik jihatdan boshqarishda qanday yordam berishi, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishdagi ahamiyati nuqtai nazaridan baholandi.

Texnologik taraqqiyotning, xususan sun'iy intellekt (AI) va ma'lumotlar bazalari (big data) sohalaridagi yutuqlarning tannarxni hisoblash va boshqarish jarayonlariga ta'siri alohida tahlil qilindi. Raqamli texnologiyalar real vaqt rejimida xarajatlarni kuzatish, ularni avtomatlashtirilgan tarzda tasniflash va tahlil qilish imkonini berishi, sun'iy intellektga

asoslangan tizimlar esa xarajatlarning kelajakdagi dinamikasini prognoz qilish va optimal resurs taqsimotini aniqlashda qanday rol o'ynashi ko'rib chiqildi. Katta ma'lumotlar bazalarining korxonada ichki va tashqi ma'lumotlarini tahlil qilib, tannarxga ta'sir etuvchi yashirin omillarni aniqlashga yordam berishi ham tahlilning muhim qismi bo'ldi. Bu esa boshqaruv qarorlarining aniqligi va tezkorligini oshirib, korxonaning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini kuchaytiradi.

Tanlangan adabiyotlar mazmunli tahlil (content analysis) va qiyosiy tahlil (comparative analysis) usullari yordamida sintez qilindi. Har bir bo'limda tannarxning turli jihatlari bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirildi va ularning o'zaro bog'liqligi ko'rsatildi. Tannarxni hisoblash va boshqarishning an'anaviy hamda zamonaviy usullari tanqidiy baholandi, ularning afzalliklari va kamchiliklari ko'rsatildi. Tadqiqot natijalari tannarx tushunchasining nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatini ham ko'rsatishga qaratildi, korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishdagi roli ta'kidlandi. manbasida qayd etilganidek, aniq tannarx hisob-kitobi va samarali boshqaruv korxonada resurslaridan oqilona foydalanish, mahsulot narxini optimallashtirish va uning raqobatbardoshligini oshirish uchun fundamental ahamiyatga ega ekanligi ushbu tadqiqotning asosiy xulosalaridan biri sifatida shakllantirildi.

Ushbu tadqiqot asosan nazariy va kontseptual tahlilga qaratilgan bo'lib, empirik ma'lumotlar to'plash yoki statistik tahlil o'tkazishni o'z ichiga olmaydi. Tadqiqotning asosiy cheklovi – mavjud adabiyotlar doirasida qolish va ularni sintez qilishdan iborat. Biroq, bu cheklov mavzuning nazariy asoslarini chuqur o'rganish va tizimlashtirish imkonini beradi, kelajakdagi empirik tadqiqotlar uchun mustahkam nazariy zamin yaratadi. Tadqiqotning metodologik yondashuvi tannarx tushunchasining murakkab va ko'p qirrali tabiatini to'liq ochib berishga, uning iqtisodiy nazariya va amaliyotdagi o'rnini aniqlashga qaratilgan. Bu esa tannarxga oid mavjud bilimlar bazasini kengaytirishga va uning zamonaviy iqtisodiy sharoitlardagi ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot tannarx tushunchasining nazariy asoslari, ta'riflari va iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qilib, uning korxonada markaziy o'rin tutuvchi, ko'p funksiyali iqtisodiy kategoriya ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar tannarxning rejalashtirish, nazorat, narx belgilash, samaradorlikni baholash va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi hal qiluvchi ahamiyatini tasdiqladi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar bazalari, tannarxni hisoblash va boshqarish jarayonlarini sezilarli darajada takomillashtirib, xarajatlarni aniqroq nazorat qilish va optimal resurs taqsimotini ta'minlash imkonini bermoqda. Samarali tannarx boshqaruvi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, rentabelligini ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishish uchun fundamental ahamiyatga ega. Shunga qaramay, raqamli iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlari va global integratsiya sharoitida tannarxning ayrim jihatlarini, jumladan intellektual xizmatlar va transchegaraviy operatsiyalar tannarxini yanada chuqurroq o'rganish zarurati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. 2016 yil 13 aprel, № O'RQ-404.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги Қарори. 2020 йил 24 февраль. ПҚ-4611.
3. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва молия вазирининг "Молиявий ҳисоботларни тақдим этиш муддатлари ҳамда уларнинг таркиби ва мазмуни тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида"ги Буйруғи. 2024 йил 8 октябрь. 181-сон.
4. Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг "Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўллаш учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тўғрисида"ги Буйруғи. 2022 йил 10 ноябрь. 61-сон.

5. 1-son BHXS (IAS) “Moliyaviy hisobotni taqdim etish”
6. Moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim etish uchun konseptual asos. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2024 yil 12 iyulda ro‘yxatdan o‘tkazilgan. 3530-son.
7. Ochilov O.I. Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarda investitsiyalar hisobi va tahlilini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. -T.: 2021, 228 b.
8. Abdusalomova N.B. Boshqaruv hisobi tizimida ichki nazorat va byudjetlashtirish uslubiyatini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. -T.: 2019 y., 26-bet.
9. Боронов Б.Ф. Ёғ-мой маҳсулотлари ҳисоби методологиясини такомиллаштириш. –Т.: ТМИ, иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация, 2023, 244 б.
10. Боронов, Б. (2022). Маҳсулот таннархини ҳисоблашда умумишлаб чиқариш харажатларининг ўрни ва уларнинг ҳисобини такомиллаштириш. *Economics and Innovative Technologies*, 10(6), 31-42.
11. Боронов, Б. Ф. (2022). Ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш харажатлари ҳисобининг назарий ва методологик асосларини такомиллаштириш. *ISSN 2181-3191 VOLUME 1, ISSUE 7 OCTOBER 2022*, 202284.